

DOI:
УДК 657.1

Кемарська Л.Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-6121-5772
e-mail: kemarskaya1979@meta.ua

Kemarska Liliia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-6121-5772
e-mail: kemarskaya1979@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА КОКСОХІМІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

THE FEATURES OF ACCOUNT RECEIVABLES ACCOUNTING AT COKE ENTERPRISES

У статті досліджено особливості бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємствах коксохімічної галузі. Розкрито сутність категорії «дебіторська заборгованість», проаналізовано підходи до класифікації дебіторської заборгованості, запропоновано розширення класифікаційних ознак. Розкрито особливості організації обліку дебіторської заборгованості в ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод». На основі проведеного дослідження запропоновано заходи удосконалення облікового відображення дебіторської заборгованості на підприємстві. Запропоновано внесення змін до Робочого плану рахунків для виділення заборгованості, по якій не настав термін оплати, та заборгованості, що не була погашена вчасно. Для обліку резерву сумнівних боргів запропоновано ввести окремі рахунки для довгострокової та короткострокової заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, дебітор, облік, план рахунків, резерв сумнівних боргів.

The article examines the features of account receivables accounting at coke enterprises in Ukraine. Different approaches for defining the «account receivable» term by domestic and foreign researchers were examined, the difference between interpretations was determined. Various approaches to the account receivable classification were explored, the classification attributes were generalized on the basis of the conducted research. It was proposed to extend the existing classification with the following attributes: by agreement with counterparties, by currency of debt, by legitimacy of occurrence. According to the added classification attributes, the types of account receivables were distinguished (concerted and the unconcerted account receivable on a sum and terms, for example, not confirmed claims fines; real and fictitious account receivable, that is represented in an account without actual realization of economic operation or as a result of economic operations that is confessed by a court as incompetent). The features of account receivables accounting at the PJSC «DNIPROVSKY CCP» were examined. In accordance with the chosen accounting policy, the classification of account receivables at the enterprise was highlighted. The features of registration of primary documents of origin and repayment of account receivable for various business transactions were analyzed. The features of recognition and assessment of account receivable, the procedure for forming the provision for doubtful debts were revealed, the procedure and grounds for writing off debts, the features of its reflection in the financial statements were determined. For more detailed accounting of account receivables in the enterprise, measures to improve accounting were proposed. For account receivables accounts in the enterprise, it is proposed to introduce sub-accounts for accounting of debts for which the payment deadline has not come, and

debts that have not been repaid on time. For accounting the doubtful debt reserve for long-term and short-term account receivables it's proposed to introduce separate sub-accounts to the account of the accounting of the doubtful debts reserve. Based on the proposals made the changes to the working card of accounts of the PJSC "DNIPROVSKY CCP" were developed.

Key words: *account receivable, debtor, account, card of accounts, reserve of doubtful debts*

JEL Classification: *M41; L65; O49*

Постановка проблеми. Виникнення дебіторської заборгованості є безумовною складовою господарської діяльності підприємства. Зростання частки дебіторської заборгованості у вартості активів підприємства є характерним для кризових періодів діяльності суб'єкта господарювання, а також під час розвитку економічної кризи в економіці. Саме в такі періоди під час розвитку кризи неплатежів набуває особливої актуальності управління дебіторською заборгованістю.

Підґрунтям ефективного управління дебіторською заборгованістю є якісна облікова інформація. Вирішення даної проблеми значною мірою залежить від удосконалення обліку дебіторської заборгованості. Основними перешкодами формування якісної облікової інформації щодо дебіторської заборгованості є недосконалість її оцінки, неузгодженість між податковим та фінансовим обліком, розбіжність національних стандартів та міжнародних тощо. Удосконалення облікового відображення дебіторської заборгованості залишається серед головних напрямків зростання ефективності управління активами підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних і зарубіжних учених-економістів досліджували питання обліку та оцінки дебіторської заборгованості. Проблематика визначення та визнання дебіторської заборгованості розкривається у працях багатьох дослідників, зокрема Гнатенко Є.П., Дубровської Є.В., Новицької В.Н. Підходи до класифікації дебіторської заборгованості стали предметом досліджень для таких вчених як Береза С.Л., Власюк Г. Окремі питання управління дебіторською заборгованістю висвітлюються у працях Білика М.Д., Глінкіна Д.В., Кірейцева Г.Г. та інших. В той же час не всі теоретичні та практичні аспекти щодо облікового відображення дебіторської заборгованості підприємства висвітлено у повній мірі. Саме тому тема залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження особливостей обліку дебіторської заборгованості на прикладі коксохімічного підприємства, розробка заходів та пропозицій удосконалення облікового відображення дебіторської заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічні засади обліку дебіторської заборгованості в Україні регулюються П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1]. Згідно визначенням, наведеним у П(С)БО 10: дебіторська заборгованість – це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату; дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» на відміну від більшості інших національних стандартів не має методичного прототипу серед МСФЗ. За міжнародними стандартами методичні вимоги щодо обліку дебіторської заборгованості регламентовано різними стандартами, а саме: МСФЗ 7 «Фінансові інструменти – розкриття», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та надання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання і оцінка» [2].

Слід зазначити, що закордонні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» по-різному. Тлумачення даного поняття з різних джерел згруповано в табл. 1 [1-7]. Більш широкий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Одночасно із дебіторською заборгованістю використовуються такі альтернативні переклади як дебітор за розрахунками, рахунки до одержання, рахунки дебіторів.

Таблиця 1. Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Автор/джерело	Визначення дебіторської заборгованості
П(С)БО 10	це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
М(С)БО 39	це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку
Білик М.	це матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства
Голов С.	фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.
Стоун Д., Хітчинг К.	це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.
Райзберг Б., Стародубцева Е.	сума боргів, що належать до сплати підприємству, фірмі, компанії зі сторони інших підприємств, фірм, компаній, а також громадян, що є боржниками, дебіторами.
Лищенко О.	це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
Момот Т.	це безвідсоткова позика контрагентам.
Кірейцев Г.	це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг
Крайник О., Клепікова З.	форма відстрочки платежу – відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку

Джерело: складено за [1-7]

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється за різними ознаками залежно від мети. В табл. 2 наведена класифікація дебіторської заборгованості, складена на основі проведених досліджень [8-10].

Таблиця 2. Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості	
	1	2
За термінами погашення	Довгострокова заборгованість	
	Поточна заборгованість	
За відношенням до обліку та відображенням у звітності	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	
	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	
	Дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками	
	Векселі одержані	
	Дебіторська заборгованість за внутрішніми розрахунками	
	Інша дебіторська заборгованість	
За своєчасністю та вірогідністю погашення	Строкова (нормальна)	
	Прострочена – сумнівна і безнадійна	
За формою виникнення	Забезпечена	
	Незабезпечена	
За причинами виникнення	Виправдана, строк погашення якої не настав	
	Невиправдана – прострочена, а також пов'язана з помилками при оформленні документів, з порушенням умов договорів	

Продовження табл. 2

1	2
За характером виникнення	Дебіторська заборгованість, що виникла в результаті операційної діяльності
	Дебіторська заборгованість, що виникла в результаті іншої діяльності
За економічним змістом	Товарна дебіторська заборгованість
	Нетоварна дебіторська заборгованість
	Фіктивна дебіторська заборгованість

Джерело: узагальнено за [8-10]

У ході проведеного дослідження класифікації дебіторської заборгованості та виділених класифікаційних ознак було встановлено, що доцільно розширити існуючу класифікацію за рахунок таких класифікаційних ознак та видів дебіторської заборгованості (табл. 3):

1) за узгодженістю з контрагентом виділено узгоджену дебіторську заборгованість (по сумі та термінам досягнуто погодження контрагента) та неузгоджену (сума або терміни погашення дебіторської заборгованості не узгоджені контрагентом, наприклад, виставлені, але не підтверджені претензії, штрафи);

2) за валютою заборгованості – виділення такої класифікаційної ознаки обґрунтовано необхідністю розподілу дебіторської заборгованості в національній та іноземній валютах, що обумовлено перерахунком заборгованості в іноземній валюті та визначенням курсових різниць по монетарних статтях;

3) за законністю виникнення – реальна дебіторська заборгованість (яка виникла внаслідок здійснення господарських операцій підприємства) та фіктивна (така заборгованість, що відображена в обліку без фактичного здійснення господарської операції або в результаті господарських операцій, які визнані судом як неправомочні).

Таблиця 3. Додаткові класифікаційні ознаки та види дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
За узгодженістю з контрагентом	Узгоджена (підтверджена) дебіторська заборгованість
	Неузгоджена (непідтверджена) дебіторська заборгованість
За валютою заборгованості	Дебіторська заборгованість у національній валюті
	Дебіторська заборгованість у іноземній валюті
За законністю виникнення	Реальна дебіторська заборгованість
	Фіктивна дебіторська заборгованість

Джерело: складено автором

В ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» визнання, облік та оцінка дебіторської заборгованості здійснюються відповідно до вимог П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та з урахуванням МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та вимірювання». Згідно з обліковою політикою підприємства, дебіторська заборгованість для цілей бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності класифікується наступним чином (табл. 4).

Порядок документального оформлення дебіторської заборгованості в ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» в першу чергу залежить від типу господарської операції, в результаті якої виникає дебіторська заборгованість. У своїй діяльності для оформлення господарських операцій на підприємстві застосовуються типові форми первинних документів. Для оформлення окремих господарських операцій, типові форми для яких не передбачені, на підприємстві розробляються власні форми документів, які повинні мати обов'язкові реквізити первинних документів, визначені законодавством України.

Таблиця 4. Класифікація дебіторської заборгованості ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» згідно обраної облікової політики

Класифікаційна ознака	Види заборгованості	Приклади та характеристика
По відношенню до фінансових активів та інструментів	Дебіторська заборгованість, що є складовою фінансових активів та інструментів	1. Торгова дебіторська заборгованість 2. Позики видані 3. Дебіторська заборгованість за продані фінансові інструменти 4. Дебіторська заборгованість за виданою фінансовою допомогою 5. Дебіторська заборгованість за продані основні засоби, нематеріальні активи, інші необоротні активи 6. Дебіторська заборгованість за активи, передані в оренду 7. Дебіторська заборгованість за продані власні акції 8. Дебіторська заборгованість по нарахованих дивідендах 9. Дебіторська заборгованість страхових компаній по відшкодуванню збитків 10. Інша дебіторська заборгованість
	Дебіторська заборгованість, що є складовою нефінансових інструментів	1. Аванси, видані за запаси, роботи, послуги 2. Аванси, видані за основні засоби, нематеріальні активи, інші необоротні активи 3. Акредитиви, видані для придбання основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних активів 4. Витрати майбутніх періодів, передплачені витрати 5. Аванси по податках та зборах, податки до відшкодування 6. Дебіторська заборгованість по розрахунках з працівниками (по заробітній платі, з підзвітними особами) 7. Інша дебіторська заборгованість
За термінами погашення	Поточна	Терміном погашення до 12 місяців від звітної дати
	Довгострокова	Терміном погашення більше 12 місяців від звітної дати
За ступенем знецінення	Звичайна	Щодо якої не встановлено фактів знецінення
	Знецінена	При наявності об'єктивного доказу високої вірогідності банкрутства, значних фінансових труднощів контрагента, порушення умов договору контрагентом
За валютою заборгованості	В національній валюті	Обліковується у гривнях
	В іноземній валюті	Обліковується в іноземній валюті та в еквіваленті у гривнях

Джерело: Складено автором за матеріалами підприємства

Розроблені власні форми первинних документів або удосконалені форми існуючих затверджуються внутрішніми нормативними актами по ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод».

Порядок заповнення документів, відповідальні підрозділи, терміни їх передачі для наступної обробки в інші структурні підрозділи визначаються у Графіку документообігу між

структурними підрозділами та бухгалтерією підприємства. Здебільшого документи з реалізації готової продукції передаються для обробки в бухгалтерію комерційним відділом. Зокрема, це копії договорів про реалізацію продукції, рахунки, транспортні документи, накладні, акти приймання-передачі, податкові накладні. Інформацію про рух грошових коштів, зокрема перерахування авансових платежів, погашення дебіторської заборгованості працівники бухгалтерії отримують з банківських виписок та звітів касира, що надаються працівниками фінансового відділу. У табл. 5 наведено перелік документів, що складаються ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» при відображенні виникнення і погашення різних видів дебіторської заборгованості.

Таблиця 5. Документування дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості	Документування	
	виникнення заборгованості	погашення заборгованості
1	2	3
Дебіторська заборгованість покупців за відвантажену їх продукцію (торгова дебіторська заборгованість)	договори, виписані рахунки, накладні на відвантажену продукцію, залізничні накладні, вантажні митні декларації, товарно-транспортні накладні, виписані податкові накладні, зареєстровані в ЄРПН	виписки банку
Дебіторська заборгованість по виданих авансах постачальникам сировини, матеріалів, необоротних активів	договори, отримані рахунки, платіжні доручення банку, виписки банку, отримані податкові накладні, зареєстровані в ЄРПН	накладні на сировину, матеріали, необоротні активи, прибуткові ордери, акти приймання-передачі, ТТН, залізничні накладні
Дебіторська заборгованість по виданих авансах постачальникам комунальних послуг (водопостачання, водовідведення, електроенергія)	договори, отримані рахунки за комунальні послуги, отримані податкові накладні, зареєстровані в ЄРПН, платіжні доручення, виписки банку	акти про використання комунальних послуг
Дебіторська заборгованість по виданих авансах за транспортні перевезення	договори, отримані рахунки, отримані податкові накладні, зареєстровані в ЄРПН, платіжні доручення банку, виписки банку	акти про виконані роботи (надані послуги), товарно-транспортні накладні
Дебіторська заборгованість за продані основні засоби, нематеріальні активи, інші необоротні активи	договори, виписані рахунки, акти приймання-передачі, накладні, виписані податкові накладні, зареєстровані в ЄРПН	виписки банку
Дебіторська заборгованість за активи, передані в оренду	договори оренди, акти приймання-передачі, бухгалтерські довідки, виставлені рахунки, акти, виписані податкові накладні	виписки банку

Продовження табл. 5

1	2	3
Дебіторська заборгованість за продані власні акції	договори, акти	виписки банку
Дебіторська заборгованість страхових компаній по відшкодуванню збитків	договір, акт огляду, заява, висновок експерта	виписки банку
Позики та фінансова допомога видані	договори про фінансову допомогу, платіжні доручення, виписки банку	виписки банку
Аванси по податках та зборах, податки до відшкодування	бухгалтерські довідки, податкові декларації та розрахунки, платіжні доручення, виписки банку	бухгалтерські довідки, податкові декларації та розрахунки, виписки банку
Дебіторська заборгованість по розрахунках з підзвітними особами	виписки банку або видаткові касові ордери	звіти про використання коштів, виданих на відрядження або у підзвіт та додані документи, виписки банку або прибуткові касові ордери

Джерело: Складено автором

Для обліку дебіторської заборгованості Планом рахунків передбачено активний рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з іншими дебіторами». В своїй діяльності ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» для обліку дебіторської заборгованості використовує субрахунки Робочого плану рахунків, які відображають прийняту на підприємстві класифікацію дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку. Така деталізація по рахунках розрахунків з постачальниками та підрядниками є беззаперечно доречною та зручною, але вона не достатньо детальна з точки зору розподілу заборгованості за термінами погашення.

Для більш детального обліку дебіторської заборгованості за термінами погашення запропоновано виділити такі види заборгованості:

- 1) заборгованість, по якій термін оплати не настав;
- 2) заборгованість, не погашена вчасно.

Таким чином, Робочий план рахунків ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» по рахунках 36, 37 пропонується змінити з урахуванням наведених пропозицій шляхом додавання в кінці рахунку (табл. 6):

- /1 – для обліку дебіторської заборгованості, термін оплати якої не настав;
- /2 – для обліку дебіторської заборгованості, що не була погашена вчасно.

Дебіторська заборгованість визнається за методом нарахування, тобто результати угод та інших подій визнаються при їх настанні та обліковуються у тому звітному періоді, та відображаються у фінансовій звітності тих періодів, у яких вони відбулись. Торгова дебіторська заборгованість визнається в момент передачі ризиків та вигод, пов'язаних з володінням продукцією покупцем. Для всіх операцій момент передачі ризиків визначається базовими умовами поставки відповідно до договору на реалізацію продукції.

При первісному визнанні дебіторської заборгованості в ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» її оцінка здійснюється за справедливою вартістю з урахуванням витрат за угодою.

Таблиця 6. Проект Робочого плану рахунків ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» в частині обліку поточної дебіторської заборгованості

Види дебіторської заборгованості	Рахунки обліку заборгованості до настання терміну сплати	Рахунки обліку заборгованості не погашеної вчасно
Торгова дебіторська заборгованість:		
в національній валюті	361100/1, 361202/1, 361300/1	361100/2, 361202/2, 361300/2
в іноземній валюті	362101/1, 362200/1, 362300/1	362101/2, 362200/2, 362300/2
Дебіторська заборгованість за активи, передані в оренду	361203/1	361203/2
Аванси, видані за транспортні та комунальні послуги	361205/1, 361206/1, 361207/1, 371031/1	361205/2, 361206/2, 361207/2, 371031/2
Аванси, видані постачальникам та підрядникам:		
національній валюті	371011/1, 371021/1, 371041/1	371011/2, 371021/2, 371041/2
іноземній валюті	371012/1, 371022/1, 371042/1	371012/2, 371022/2, 371042/2
Дебіторська заборгованість по розрахунках з підзвітними особами	372110/1, 372120/1, 372121/1	372110/2, 372120/2, 372121/2
Інші аванси видані	371023/1, 371025/1, 371027/1	371023/2, 371025/2, 371027/2
Дебіторська заборгованість по розрахунках за претензіями	374000/1, 374011/1	374000/2, 374011/2
Дебіторська заборгованість по відшкодуванню завданих збитків	375000/1	375000/2
Дебіторська заборгованість за продані основні засоби, нематеріальні активи, інші необоротні активи, запаси	377010/1, 377011/1, 377020/1, 377022/1	377010/2, 377011/2, 377020/2, 377022/2
Дебіторська заборгованість за виданою фінансовою допомогою	377040/1	377040/2
Інша дебіторська заборгованість	361204/1, 377050/1, 77060/1, 377071/1, 377082/1, 377090/1, 377114/1, 377214/1, 377130/1, 377131/1, 377133/1, 377134/1, 377140/1	361204/2, 377050/2, 377060/2, 377071/2, 377082/2, 377090/2, 377114/2, 377214/2, 377130/2, 377131/2, 377133/2, 377134/2, 377140/2

Джерело: розроблено автором

Після первісного визнання дебіторська заборгованість обліковується за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки відсотку. Амортизована вартість визначається як поточна вартість очікуваних майбутніх потоків грошових коштів, дисконтованих з використанням ринкової ставки відсотку. Різниця між первісною сумою заборгованості та її дисконтованою вартістю – це сума амортизації. Сума амортизації підлягає списанню на рахунки обліку фінансових доходів чи витрат протягом всього періоду погашення дебіторської заборгованості (рис. 1).

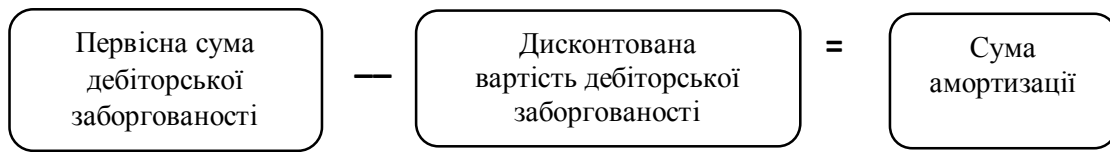

Рис 1. Розрахунок суми амортизації дебіторської заборгованості

Подальша оцінка дебіторської заборгованості здійснюється на підставі розрахунку амортизованої вартості з використанням ефективної ставки відсотку. По дебіторській заборгованості періодично здійснюється перевірка її на знецінення. Зміна вартості дебіторської заборгованості наводиться у Звіті про фінансові результати.

Визнання дебіторської заборгованості відбувається у випадку, коли втрачається контроль над правами вимоги за договором, на підставі якого обліковується така дебіторська заборгованість. Втрата контролю вважається такою у наступних випадках: використання прав вимоги стосовно вигод, передбачених договором; закінчення терміну договірних прав вимоги на потоки грошових коштів; відмова від таких прав.

Списання дебіторської заборгованості та визнання боргу сумнівним відбувається на підставі рішення суду; даних інвентаризації та наказу керівника про списання боргу; інших документів, що свідчать про неплатоспроможність боржника.

Якщо було придбано або накопичено дебіторську заборгованість зі ставкою відсотка, що відрізняється від ринкового, то така заборгованість обліковується на балансі за амортизованою вартістю, що визначається із застосуванням ринкової ставки відсотку. Різниця між такою вартістю та вартістю придбання списується на фінансові витрати з подальшою амортизацією цієї різниці протягом періоду погашення, з використанням ефективної ставки відсотку. Сума амортизації, розрахована за допомогою ефективної ставки відсотку, відображається як умовні процентні доходи (витрати) за групами активів.

Якщо дебіторська заборгованість погашається достроково, то незамортизований залишок різниці відображається у Звіті про фінансові результати того звітного періоду, в якому відбулось дострокове погашення, як фінансові доходи від дострокового погашення активів.

Формування резерву сумнівних боргів здійснюється виходячи з абсолютної суми сумнівної заборгованості шляхом аналізу платоспроможності окремих дебіторів. На кожен звітну дату аналізується дебіторська заборгованість, встановлюються докази її знецінення. Зокрема, встановлюються такі факти: значні фінансові труднощі дебіторів; висока імовірність банкрутства; зникнення активного ринку в результаті фінансових проблем емітента (наприклад, по облігаціях); порушення емітентом умов договору щодо виконання зобов'язань по виплатах або виплатах відсотків.

Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення ведеться на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». В ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» аналітичний облік на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться в розрізі боржників та за строками непогашення дебіторської заборгованості. По відвантажених товарах чи перерахованих авансах може виникати дебіторська заборгованість, погашення, якої можливе лише у судовому порядку, або вона буде списана після закінчення строку позовної давності.

Формування резерву сумнівних боргів здійснюється фінансовим відділом виходячи з абсолютної суми сумнівної заборгованості шляхом аналізу платоспроможності окремих дебіторів. Витрати по формуванню резерву сумнівних боргів відображаються у складі інших витрат операційної діяльності. Безнадійною визнається поточна дебіторська заборгованість у випадку повної впевненості, що боржник її не поверне, або у випадку, якщо минув термін позовної давності. Зі складу активу балансу сума дебіторської заборгованості виключається з одночасним зменшенням резерву сумнівних боргів в тому періоді, коли заборгованість визнана безнадійною. Суми списаної дебіторської заборгованості обліковуються на забалансовому

рахунку протягом не менше 3 років для контролю можливості її повернення у випадку зміни майнового стану боржника.

Для обліку резерву сумнівних боргів щодо довго- та короткострокової дебіторської заборгованості пропонується ввести окремі субрахунки до рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Тоді для ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» пропонуються зміни до Робочого плану рахунків в частині обліку резерву сумнівних боргів:

- рахунок 381 «Резерв сумнівних боргів для поточної дебіторської заборгованості» з наступними субрахунками:

3813610 «Резерв по розрахунках з вітчизняними покупцями в національній валюті»;

3813614 «Резерв по торговій дебіторській заборгованості за продукцію»;

3813615 «Резерв по торговій дебіторській заборгованості за послуги непромислового характеру»;

3813616 «Резерв по дебіторській заборгованості за майно в оренді»;

3813620 «Резерв по розрахунках з іноземними покупцями і замовниками»;

3813621 «Резерв по перевиставленим послугам залізничного транспорту»;

3813622 «Резерв по розрахункам за товари»;

3813710 «Резерв по авансах виданих в національній валюті»;

3813712 «Резерв по авансах виданих в іноземній валюті»;

3813741 «Резерв під розрахунки з іншими дебіторами»;

- рахунок 382 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості» з наступними субрахунками:

3820001 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості в національній валюті»;

3820002 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості в іноземній валюті».

Висновки. У ході дослідження дефініції «дебіторська заборгованість» було визначено розбіжності у тлумаченні терміну серед вітчизняних та закордонних авторів. Встановлено, що існує велика кількість класифікацій дебіторської заборгованості з виділенням різноманітних ознак. У результаті їх вивчення та аналізу для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю було запропоновано розширити існуючу класифікацію за рахунок таких класифікаційних ознак як: за узгодженістю з контрагентом (виділено узгоджену дебіторську заборгованість та неузгоджену); за валютою заборгованості (в національній та іноземній валюті); за законністю виникнення (реальна дебіторська заборгованість та фіктивна). У ході проведеного дослідження було узагальнено класифікацію дебіторської заборгованості ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» згідно обраної облікової політики.

Дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» показало недостатню розробленість Робочого плану рахунків ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» щодо обліку дебіторської заборгованості. Для синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості Робочим планом рахунків передбачено такі рахунки, які відображають прийняту на підприємстві класифікацію дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку, але не враховують розподіл заборгованості за термінами погашення. Для більш детального обліку дебіторської заборгованості за термінами погашення запропоновано виділити заборгованість, по якій термін оплати не настав та заборгованість, що не погашена вчасно. З урахуванням наведених пропозицій запропоновано зміни до Робочого плану рахунків підприємства.

За результатами дослідження було розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення облікового відображення резерву сумнівних боргів в ПрАТ «Дніпровський коксохімічний завод» шляхом виділення окремих субрахунків для обліку резерву поточної та довгострокової дебіторської заборгованості, розроблено проект Робочого плану рахунків підприємства з урахуванням запропонованих рекомендацій.

Список використаної літератури

1. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ МФУ від 08.10.1999 р. № 237. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення: 03.03.2021).
2. Цал-Цалко Ю.С., Кірейцев Г.Г., Луканьов І.В. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності: навч.-довідн. посібн. Житомир: ПП «Рута», 2011. 707 с.
3. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка*. 2009. № 2. С. 202–205.
4. Гнатенко Є.П., Мельниченко С.С. Методичні підходи щодо визначення поняття «дебіторська заборгованість». *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(1). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_21) (дата звернення: 03.03.2021).
5. Новицька В.Н. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» та «кредиторська заборгованість». *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 2. С. 286–290.
6. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24–36.
7. Кірейцев Г.Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз. Київ: ЦУЛ, 2002. 452 с.
8. Глінкіна Д.В. Регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2007. № 3(70). С. 80–87.
9. Береза С.Л. Класифікація дебіторської заборгованості: нові підходи. *Вісник ЖІТІ*. 2001. №14. С. 156–162.
10. Власюк Г. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2011. № 6. С. 131–135.

References

- [1] P(S)BO 10 «Debitorska zaborhovanist»: nakaz MFU vid 08.10.1999 p. № 237. [Account receivable: Accounting Standard]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (accessed 03 March 2021).
- [2] Tsal-Tsalko Yu.S., Kirieitsev H.H., Lukanov I.V. (2011) *Mizhnarodni standarty bukhhalterskoho obliku ta finansovoi zvitnosti* [International standards of record-keeping and financial reporting]. Zhytomyr: PP "RUTA". (in Ukrainian)
- [3] Dubrovska Ye.V. (2009) *Doslidzhennia sutnosti poniattia «Debitorska zaborhovanist»* [Research of essence of concept "account receivable"]. *Announcer of the Sumy state university. Ser. Economy*, vol. 2, pp. 202–205.
- [4] Hnatenko Ye.P., Melnychenko S.S. (2013) *Metodychni pidkhody shchodo vyznachennia poniattia «debitorska zaborhovanist»*. [Methodical approaches are in relation to determination of concept "account receivable"] *Economic sciences. Ser: Account and finances*, vol. 10(1). Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_21) (accessed 03.03.2021).
- [5] Novytska V.N. (2012) *Teoretychni aspekty poniat «debitorska zaborhovanist» ta «kredytorska zaborhovanist»* [Theoretical aspects of concepts "account receivable" and "account payable"]. *Actual problems of economy*, vol. 2, pp. 286–290.
- [6] Bilyk M.D. (2003) *Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiю pidpriemstv* [Management an account receivable of enterprises] *Finances of Ukraine*, vol. 12, pp. 24–36.
- [7] Kireitsev H.H. (2002) *Finansova zvitnist pidpriemstv ta yii analiz* [Financial reporting of enterprises and its analysis]. Kyiv: TSUL. (in Ukrainian)
- [8] Hlinkina D.V. (2007) *Rehuliuвання rozrakhunkovykh vidnosyn cherez upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiю* [Adjusting of calculation relations is through a management an account receivable] *Announcer of the east Europe university of economy and management*, vol. 3 (70), pp. 80–87.
- [9] Bereza S.L. (2001) *Klasyfikatsiia debitorskoi zaborhovanosti: novi pidkhody* [Classification of account receivable: new approaches] *Announcer of ZHITI*, vol. 14, pp. 156–162.
- [10] Vlasjuk H. (2011) *Problemy klasyfikatsii ta otsinky debitorskoi zaborhovanosti, shliakhy yikh vyrishennia* [Problems of classification and estimation of account receivable, ways of their decision] *State and regions. Series: Economy and enterprise*, vol. 6, pp. 131–135.